

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

П. Буряк,

доктор економічних наук, м. Львів

СТВОРЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В УКРАЇНІ

Після затвердження Верховною Радою України Послання Президента «Україна: поступ у XXI століття» актуальним і незаперечним пріоритетом національної інтеграційної політики України як незалежної держави став курс на європейську інтеграцію, набуття нею асоційованого, а згодом і повноправного членства в ЄС. Цей курс ґрунтується на Конституції України, «Основних напрямках зовнішньої політики України», «Концепції національної безпеки України», що схвалені ВРУ, а також Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС.

Разом з тим з об'єктивних і суб'єктивних причин усім компонентам взаємодії «Україна — ЄС» на сьогодні притаманний високий рівень невизначеності, особливо в умовах його розширення. Складність адаптації України до вимог з боку ЄС пояснюється тим, що вона розв'язує завдання інтеграції у світову та європейську економіку одночасно з забезпеченням подальшого економічного зростання та сталого розвитку національної економіки.

У цих умовах економічна відповідальність уряду зростає такою значною мірою, що неможливо недооцінювати вплив держави на розвиток сучасної української економіки, особливе місце в якій займають підприємницькі структури. Світовий досвід свідчить, що зазначені проблеми ефективно розв'язуються лише за умов широкомасштабного розвитку національного підприємництва та його підтримки з боку держави.

Тому в процесі проведених досліджень особлива увага приділялася питанням ролі держави в розвитку цих процесів, наголошувалося на необхідності їх державного регулювання та підтримки підприємницьких ініціатив щодо підвищення ефективності й конкурентоспроможності великого та малого бізнесу в умовах світової економічної інтеграції та глобалізації.

Ми переконані, що від пріоритетів, обраних державою у сфері підтримки інтеграційних процесів у підприємстві, залежатиме місце країни в системі світогосподарських зв'язків та її міжнародна конкурентоспроможність.

Нами досліджувалися теоретичні та методологічні аспекти створення в Україні *інтегрованих підприємницьких структур (ІПС)*, здатних виступити агентами держави в справі стабілізації економічного зрос-

тання та забезпечення конкурентоспроможності української економіки в міжнародному масштабі. До ІПС віднесені кластери як форма галузевої й територіальної інтеграції підприємницьких структур, включаючи малий бізнес; інтегровані структури інноваційного підприємництва, що реалізують ідею інтеграції науки й виробництва; інтегровані корпоративні структури (корпорації, концерни, холдинги, фінансово-промислові групи тощо); транснаціональні корпорації та стратегічні альянси та ін.

На основі аналізу інтеграційних процесів у сфері підприємництва, оцінки потенціалу та реального впливу ІПС на підвищення ефективності національної економіки в умовах світової глобалізації нами доведено, що процес створення ІПС в Україні є закономірним і повинен стати незворотнім, оскільки достатньо точно відповідає й світовому досвіду реалізації інтеграційних процесів, і сучасним тенденціям формування корпоративного сектора в країнах, що розвиваються, і потребам інтеграції української економіки у світове господарське товариство.

Тому, на нашу думку, взаємовідносини, що складатимуться між підприємництвом і державою, повинні розвиватися у двох основних напрямках:

— по-перше, шляхом державного регулювання підприємницької економіки за допомогою спеціальних заходів, розроблених у державних програмах підтримки підприємництва, і заходів, що містяться в загальнодержавних програмах економічного й соціального розвитку країни;

— по-друге, за допомогою взаємодії держави й підприємництва, що являє собою економічне співробітництво влади й підприємницьких структур на основі єдності цілей стабілізації економічного зростання в Україні.

Водночас, у випадку з ІПС, відносини, що складаються між ними й державою, повинні мати скоріш паритетний характер, стримуючи абсолютне домінування однієї зі сторін, що пояснюється, по-перше, близькістю стратегічних інтересів партнерів, а по-друге, економічною впливовістю ІПС, що зменшує можливість використання варіанту директивного державного регулювання.

У цих умовах доцільною видається розробка кон-

цепці формування інтегрованих підприємницьких структур, яка б визначала мету, пріоритети й принципи державної політики, що матимуть практичне втілення в процесі створення й функціонування ППС, а також узгодження інтересів і забезпечення реального партнерства у взаємовідносинах держави й представників бізнесу.

При цьому до *державних пріоритетів у підприємницькій й галузі економіки*, що повинні враховуватися при виборі організаційних структур, форм і механізмів інтеграції, пропонується відносити:

— пріоритет великих корпорацій холдингового типу, що формуються на основі консолідації активів, реалізації акціонерних форм регулювання й високого ступеня централізації управління й контролю спільної діяльності;

— пріоритет інтегрованих підприємницьких структур, орієнтованих на випуск високотехнологічної наукомісткої продукції зі зростаючою концентрацією доданої вартості;

— пріоритет міжрегіональних інтегрованих підприємницьких структур;

— пріоритет великих диверсифікованих підприємницьких структур на базі міжгалузевої інтеграції, здатних суттєво вплинути на процеси реструктуризації промисловості та конкретних галузей;

— пріоритет транснаціональних корпорацій, зокрема, транснаціональних ФПП, здатних до реального партнерства, кооперації та науково-технічного співробітництва із закордонними ТНК, а також міжнародних ФПП, що формуються на основі міжурядових угод з окремими країнами.

Основними напрямками вдосконалення державного регулювання процесів інтеграції у галузі підприємництва пропонуємо вважати такі:

1. Першочергову й невідкладну розробку Концепції державної політики щодо інституціональної трансформації економіки України, яка б передбачала, окрім іншого, курс на формування й підтримку інтегрованих підприємницьких структур.

2. Удосконалення й розвиток нормативно-правової бази, насамперед у напрямку істотних змін чинних Законів України «Про промислово-фінансові групи» та «Про господарські товариства» (що стосується акціонерних товариств) щодо порядку створення й складу інтегрованих підприємницьких структур (у тому числі корпоративного типу).

Потребують також невідкладного правового забезпечення корпоративні відносини в межах акціонерних форм організації ППС з точки зору захисту прав та інтересів інвесторів (акціонерів), кредиторів та інших зацікавлених суб'єктів господарювання. Необхідно прискорити прийняття Закону України «Про акціонерні товариства».

3. Розробку й впровадження ефективного механізму регулювання інтеграційних процесів у галузі підприємництва. Вважаємо недоцільним створення й функціонування багатогалузевих холдингових груп згори, що, як свідчить практика, виявилися неефективними як з точки зору ринкових поглядів, так і державних інтересів. Більш ефективними, на наш погляд, повинні виявитися кластерні моделі організації бізнесу в галузевому й територіальному просторі.

4. Стратегічна лінія держави щодо ППС повинна органічно поєднуватися з антимонопольною політикою. Адже великі компанії традиційно асоціюються з монополізмом, однак неупереджений економічний аналіз доводить, що монополізм є зворотною стороною неефективної антимонопольної політики. Тому держава повинна не тільки підтримувати малий і середній бізнес, але й сприяти розвитку великих, як правило, інтегрованих структур у підприємстві з метою розв'язання проблем стабілізації економічного зростання в Україні та забезпечення її конкурентоспроможності у світовому масштабі.

5. Формування інформаційної системи щодо діючих, але не зареєстрованих інтегрованих угруповань у різних галузях економіки, а також офіційно функціонуючих ППС та тих, що створюватимуться в перспективі, з метою проведення систематичного моніторингу їхньої діяльності та контролю за нею.

Враховуючи значення й важливу роль фінансово-промислових груп в економічному розвитку суспільства, нагальні проблеми щодо їх становлення й розвитку в Україні, зупинимося більш детально на заходах щодо державного регулювання й підтримки таких інтегрованих структур у сучасних умовах розвитку інтеграційних процесів у підприємстві.

Загалом серед генеральних напрямків для утворення ФПП пропонується виділити три типи пріоритетів:

Пріоритети, що належать до селективної структурної політики. Найважливішими пріоритетами, що визначені структурною політикою в промисловості, є конверсія оборонних підприємств з метою виробництва ресурсозберігаючої та імпортозамінної продукції машинобудування, виробництво конкурентоспроможної аерокосмічної, електронної, електротехнічної, суднобудівної, автомобільної продукції, продукції важкого та транспортного машинобудування, засобів зв'язку, телекомунікацій, інформатики тощо.

Пріоритети, що стосуються способів організації форм і методів функціонування ФПП. Пріоритетним повинно бути проектування й формування ФПП, які забезпечують підвищення зацікавленості фінансово-комерційних структур щодо інвестування коштів у стабілізацію й піднесення виробництва, задо-

волення й стимулювання платоспроможного попиту, поєднання інтересів великих і малих виробництв у разі проведення ними спільної діяльності, створення конкурентного ринкового середовища й протидії формуванню економічних монополій.

Пріоритети регіональні, міжрегіональні, транснаціональні. У регіональному аспекті пріоритетним повинно бути створення регіональних ФПГ з диверсифікованою економічною структурою, які сприятимуть розвитку ефективних коопераційних зв'язків.

Одночасно необхідно окреслити коло галузей, у яких за відповідних умов інтеграційні процеси можуть посилюватися за рахунок використання довготермінового кредитування, яке можна розглядати як метод інтеграції банківського й промислового капіталів. За можливостями інтеграції можна виділити три групи галузей:

— галузі, у яких стимулювати залучення кредитних вкладень банків недоцільно або ж доцільно лише вибірково (наприклад, більшість галузей паливно-енергетичного комплексу). То таких галузей зручніше застосовувати акціонерне фінансування, оскільки воно може здійснюватися не лише в грошовій формі, а й через поставки обладнання, технологій, ноу-хау тощо. З урахуванням порівняно повільної окупності інвестиційних проектів у цих галузях така схема фінансування продовжуватиме термін погашення заборгованості;

— галузі обробної промисловості, підприємства яких в основному використовують імпорту сировину й комплектуючі. У цих галузях інтеграція банківського й промислового капіталів може відбуватися дуже повільно й проблематично, оскільки лімітована складним фінансовим станом підприємств унаслідок зменшення можливостей експорту продукції, що випускається. Більшість банків, які вже раніше кредитували такі підприємства, після кризи виявилися у важкому стані, у тому числі через різке зростання простроченої заборгованості за кредитами та необхідність відновлення втрачених капіталів. Окрім того, можливе зниження курсу національної валюти під впливом процесу глобалізації, що також є однією з причин невисоких темпів здійснення інтеграційних процесів саме в таких галузях;

— конкурентоспроможні галузі будівельних матеріалів, машинобудування, хімічної, фармацевтичної промисловості. Інтеграція банківського й промислового капіталів у цих галузях найбільш реальна, оскільки на більшості підприємств сьогодні склалися економічні передумови як для розширення інвестиційної діяльності за рахунок власних коштів, так і для участі в цьому процесі банківського капіталу. Доволі часто такі підприємства мають ефективні, високого ступеня готовності інвестиційні проекти, але не в змозі

реалізувати їх самостійно через недосконалий організаційно-правовий механізм взаємодії підприємств із банками. Для активізації інтеграційних процесів необхідні зусилля з обох сторін за одночасної підтримки (головним чином інформаційної і консультативної) державних органів і НБУ.

Таким чином, в Україні поява оновлених ФПГ повинна, на наш погляд, вкладатися у схему інституціональних перетворень і оформлятися як один з національних пріоритетів. Адже в країні існує як об'єктивна необхідність, так і реальні передумови для фінансово-промислової інтеграції й структуризації фінансового та промислового капіталу. Враховуючи суттєві можливості, закладені в самій структурі ФПГ, вони в процесі свого розвитку можуть відіграти важливу роль у процесі реформування української промисловості та економіки загалом.

Зважаючи на недосконалість законодавчої бази щодо регламентації принципів та основ функціонування ІПС та їх потенційних учасників, на нашу думку, в Україні **існує нагальна необхідність окремого законодавчого регулювання інтеграційних процесів у підприємстві.**

З метою державного регулювання діяльності ІПС різноманітних організаційно-правових форм та недопущення прорахунків, допущених у Законі України «Про промислово-фінансові групи в Україні», пропонуємо розробити й запровадити новий Закон України «Про інтегровані підприємницькі структури». При цьому зауважимо, що при його розробці необхідно врахувати такі обставини.

1. Існування обмежень на входження в склад ІПС його учасників, прямо або непрямо декларованих у законодавстві, може бути зумовлене лише принципами економічної доцільності, але не нормативними актами, що мають певну статичність по відношенню до економічного середовища.

2. Невпорядкована структура узгодження проектів створення ІПС або їх повторної реєстрації, нечітке визначення повноважень державних органів у цьому питанні можуть перетворити «легалізацію» деяких ІПС у процес, який не матиме бажаного результату для всіх зацікавлених сторін.

3. Недостатня регламентованість одних питань, що безпосередньо відображають організацію діяльності ІПС (наприклад, правова база договору), і надлишкова формалізація інших (наприклад, вимоги щодо створення вищого органу управління ІПС) викликають необхідність існування нормативного акту, який би давав вичерпний набір положень за всіма питаннями функціонування ІПС, які б не суперечили прояву економічної сутності ІПС.

4. Особливої уваги заслуговує також проблема

транснаціоналізації окремих інтегрованих структур. Таким ІПС, що створюватимуться на основі міжнародних угод, повинен надаватися статус міждержавних (міжнародних) — МІПС. Вони повинні розглядатися як один з найважливіших інструментів міжнародного співробітництва та основа формування в Україні власних транснаціональних корпорацій.

Підводячи підсумки, зауважимо, що державний вплив на процеси становлення й стратегію розвитку в Україні ІПС повинен базуватися на основі двох положень:

— інтеграція української економіки у світову еко-

номічну систему не може відбутися за умови ігнорування тенденції до консолідації, результатом якої є поява адаптивних інтегрованих структур як базового елемента організаційного оформлення сучасного підприємництва;

— позитивний досвід здійснення інтеграційних процесів у галузі підприємництва інших країн і становленні ринкових інститутів дозволяє розглядати ІПС як одного з найважливіших учасників реструктуризації національного господарства в умовах транзитивної економіки.